

“UYUM”DAN “DIŞLANMA”YA : YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILDA GÖÇMENLER VE SOSYAL POLİTİKA

Arş. Gör. Şenol BAŞTÜRK*

ÖZET

Uluslararası göç günümüzde sosyal politikanın olduğu kadar sosyal teorinin de paylaştığı bir problem haline gelmiştir. Savaş sonrası dönemde sosyal politika altın çağlarını yaşarken, sosyal teorisyenler sosyal politikalar destekli evrensel sosyal etkileşim düzenine büyük önem vermişlerdir. Ancak günümüz sosyal bilimleri için hem evrenselliğin hem de sosyal politikanın bu türden bir öneme sahip olduğunu iddia etmek zorlaşmaktadır. Özellikle “yeni kapitalizm” tartışmaları içerisinde, sosyal politikanın uyum hedefi değil, kimlik politikalarının farklılaşma hedefi önem kazanmıştır. Bu dönüşüm aynı zamanda kapitalizmin bölüşüm ve üretim ilişkilerindeki farklılıklardan etkilendiği iddia edilebilir. Bu nedenlerle uluslar arası göç sorununun ele alınmasındaki farklılıklar bu çalışmada evrensel sosyal etkileşim düzeninin yaşadığı dönüşümlerle beraber ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Evrensellik, Yeni Kapitalizm, Sosyal Politika, Modernizm.

ABSTRACT

FROM “ADAPTATION” TO “EXCLUSION” : SOCIAL POLICY AND IMMIGRANTS IN 21ST CENTURY

Nowadays international immigration is an important issue in both social policy and social theory. At the mid-20th Century, social theorist believed that observance potential of universalistic nature of social interactions. Also social policy applications and welfare policies was striking part of universalistic social approach. Many of researchers has

appreciated migration’s social adaptation problems in this context. Even than contemporary tendencies hasn’t been attractive to this potential of social policy and modernization. Similarly social scientist hasn’t demanded to universalistic social integration model either. This kind of transformations should be analyzed that related with “new capitalism” debate. New capitalism promising “differentiation” rather than “adaptation” and this aspect has been created important transformation for immigration issue.

Key Words: International Immigration, Universalism, New Capitalism, Social Policy, Modernism.

GİRİŞ

2005 yılının Ekim ayının son günlerinde göçmen gençlerin şiddet eylemleri Paris banliyölerinden tüm ülkeye yayılmaya başladığında Fransız sosyal modeli ile övünen bir gazeteci, sorunun sosyal haklardan mahrum kalmayla ilgili olmaktan çok; bir tür *barbarlık dalgası* olduğunu iddia etmişti. Bu gazeteciye göre eğitim, sağlık, işsizlik ve konut yardımları gibi “sosyal korumalar”dan fazlasıyla yararlanan bu grupların eylemleri daha çok Batılı gündelik değerlere bir saldırı olarak ele alınmalıydı (Burke, 2005).

Bu haberi okumak 1956’da göçmen işçilerin toplumsal uyumunun Amerikan sosyoloji geleneğinin en temel sorunlarından birisini olduğunu iddia eden F. E. Jones için çok şaşırtıcı olabilirdi. Ona göre göçmen işçilerin karşılaşılabilecekleri en büyük felaket, toplumsal uyum mekanizmalarına dahil olamamak sonucunda bireysel bir bunalıma itilmektir. Bu riske karşın Jones’un modern toplumların göçmen sorununu kuşaklar ilerledikçe çözme kapasitesine inancı tamdı (Jones, 1956, 43-47). Ancak uluslar arası göç araştırmalarında son yirmi yıldır ilgi alanı çok farklı bir yöne kaymış ve uyumdan çok, dışlanma ihtimali tartışılmaya başlanmıştır.

“Çiçeklerle karşılanan işçilerden, istenmeyen yabancılara dönüşmek” sloganı son dönemlerde uluslararası göç literatüründe olduğu kadar, kamuoyunun da gündemi haline gelmiştir. 1960’ların ortasından

* Uludağ Üniversitesi, İİBF, ÇEEİ Bölümü

İtibaren yoğun bir biçimde göçe tabi olmuş ülkelerde yaşanan bu tür bir dönüşüm, bazı durumlarda yukarıdaki örnekte olduğu gibi trajik sonuçlar da doğurmaktadır. Bir yandan göçmen ailelere yapılan saldırıların artışı, diğer yandan hükümetlerin göç yasalarını giderek sıkılaştırmaları, hatta bazı durumlarda uluslararası hukukun hükümlerini ve insan haklarının sınırlarını zorlamaları, yaşadığımız dönemin önemli tartışma maddelerinden birisini oluşturmaktadır. Ancak bazı durumlarda araştırmacılar ve politika uygulayıcılar, yaşanan sorunu teşhis etmede ve çözüm önerileri getirmede zorlanmaktadır. Dolayısıyla Fransız gazetecinin tepkisi giderek modern sosyal politikaların bilindik sorun çözücü yollarının sonunun geldiğine bir işaret gibi görülmektedir.

Bu nedenle yaşanan sorunlara sadece uluslararası göçün kendi çıkmazları ile ilgili problemler olarak bakılmamalıdır. Son dönem çalışmalarında göçmenlerin toplumsal uyumlarında ve sosyal politikaya ilişkin sorunlarında önemli dönüşümler olduğu konusunda bir tür fikir birliği mevcuttur. Söz konusu değişimlerle ilgili olarak yapılan tartışmalar daha çok iki boyut üzerinde durmaktadır. İlk boyutta dikkat edilen nokta “*refah devleti krizi*” tartışmaları içinde, kapsayıcı sosyal politikaların çağdaş koşullarda uygulanmasındaki zorluklara odaklanılmaktadır. Bu noktadan hareketle de, göçmenlere yönelik ayrımcı uygulamaların temelinde, ülke içindeki koruma önemlerinin yetersizleşmesi ve sosyal damping endişeleri görülmektedir (Morris, 1997; 195-198; Ryner, 2001; 52-55; Borjas & Trejo, 1991; 196-197; Razin & Sadka, 2000; 463-464). İkinci eğilim ise benzer başlangıç noktalarından hareket eder, ancak daha çok göçmenlerin vatandaşlık kategorilerinde meydana getirdikleri farklılıklara yoğunlaşmaktadır (Benting & Kymlicka, 2006; 2-4; İçduygu, 1996; 154-157; Joppke, 1999; 630-632).

Ancak bu çalışmada farklı bir bakış açısına değinilmeye çalışılacaktır. Burada ele alınacak biçimiyle uluslararası göçün yarattığı sosyal politika sorunlarına temel oluşturacak iki varsayım ileri sürülecektir. Birinci varsayım birbiriyle bağlantılı olarak değerlendirilebilecek iki farklı çalışmaya dayanmaktadır. İlkinde Friedman 1980’lerin başından beri

göçmenler ile göç edilen ülke vatandaşları arasındaki tırmanan gerginliğe değinir ve bu tür bir gelişmenin daha önce yaşanmamış bir olguyu işaret ettiğini ileri sürer. Bu nedenle göçmenler ile ülke vatandaşları arasındaki gerilimin insanlığın toplum algısının kökten değişmesine bağlı olduğunu iddia etmektedir (Friedman, 2002; 181-184). İkincisinde Chambers, benzer bir tespit öne sürer. Hem uluslararası göçün boyutunun genişlemesi hem de ülkelerin göçmenler kanalıyla sahip oldukları deneyimler modernlikten kaynaklanan toplumsallık biçimlerini anlamsız hale getirmektedir (Chambers, 2005; 39-42).

Friedman ve Chambers’ın çizdiği bu çerçeveden hareketle bu çalışmada uluslararası göç sorunu, “modern”in toplumsal teorisindeki konumu ve yarattığı değişimler ile ele alınmaya çalışılacaktır. Benzer bir çerçeve Castells ve takipçileri tarafından da ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Bunlara göre uluslararası göç, modern toplumsal dinamiklerin oluşum çerçevesinin dışında meydana gelen bir “kimlik” durumudur (Castells, 1997; 5-12). Ancak bu yazıda kimliğin modern teorilerde yeterli yer bulamamasının yol açtığı bir kavramsal önem üzerinde durulmayacaktır. Odaklanılacak asıl nokta, modern teorilerin “yabancı” kavramına attikleri anlamın nasıl dönüştüğü olacaktır. Bu noktada sosyal politikaların “yabancı” kavramını karşılamada çok önemli bir unsur olduğu iddia edilebilir. Aslında gölge gündem olarak bu çok önemli toplumsal aracın yaşadığı krizin uluslararası göç sorununda birinci dereceden belirleyici olduğu savunulacaktır. Bu amaçla çalışmada “uluslararası göç sorunu” ve “göçmen” kavramları Lübeck’in çizdiği en geniş anlamda ele alınacaktır. Lübeck bu anlamın içerisine sömürge uyruklarını, geçici konuk işçileri, iltica hakkını arayan hukuksal bakımdan yabancıların yanında; bu tür kökenlerden gelen ve yerleştikleri ülkede vatandaşlık ve oturma izni hakkına sahip olmuş kesimleri de katmaktadır (Lübeck, 2005; 115).

Bu yorumlara paralel olarak, çalışmanın odaklanacağı bir diğer nokta da, sosyal politikaların göçmenlerin uyumunu sağlamasına ilişkin kapsamlı değişimlerin temelinde, modern toplumların içsel dönüşümü olduğu öne sürülecektir. Kısaca “*kapitalizmin modernliği aşması*” ya da “*modernliğe ihtiyaç duymayan kapitalizm*” olarak tanımlanabilecek bu

iddiaya göre, günümüzde kapitalizmin biçimsel niteliklerindeki farklılıklar toplumsal uyumu değil, farklılaşmayı önemli hale getirmektedir. Bu noktada temelde toplumsal uyumun sağlanmasını hedefleyen sosyal politikaların alanı böyle bir atmosferde küçülmekte ve kapsayıcı niteliği kaybolmaktadır.

Bu amaçla yazının ilk bölümünde modern toplumsal ilişkilerin niteliğine ve bu niteliğin en genel yorumu olan evrensellik kavramına değinilecektir. İkinci bölümde evrensel toplumsal ilişkiler yaratma kapasitesinin hangi yollarla harekete geçirildiği ve bu yolların göçmenleri kapsamasındaki başarısı ele alınmaya çalışılacaktır. Üçüncü ve son bölümde ise, kapitalizmin sözü edilen dönüşümünün modern sosyal ilişkilerin niteliklerini nasıl değiştirdiğinden hareketle sosyal politikaların temel mantığının nasıl farklılaştığına yönelik tespitlerde bulunulmaya çalışılacaktır.

1. Modern Sosyal İlişkilerin Doğası ve Sosyal Politika

1.1.Sosyal Politikanın “Modern” Eğilimleri ve Eleştirileri

Sosyal politikanın gelişimi geleneksel olarak kapitalizmin gelişimiyle birlikte ele alınır. Piyasa ilişkilerinin ortaya çıkardığı bağımsız bir ücretliler sınıfının toplumsal konumunun çok boyutlu bir dezavantajlılık içermesi sosyal politikanın dayanak noktasını oluşturur. Genel kurguya göre uzun toplumsal gerilimler, bu dezavantajlı grupları destekleyici bir takım kamusal politikaların uygulanmasını gerekli kılmıştır. *Bauman* için de “refah toplumu” uygulamalarının temel amacı üretim sistemlerinin devamlılığına ilişkin kaygıların giderilmesine dayanmaktadır. Ancak bu amacın, uygulamaların gelişiminin tek ayağı olduğu iddia edilemez. Bu bakımdan “refah toplumu” anlayışının asıl önemli yönünü, piyasa gereklilikleri ile modern toplumun gerekliliklerinin dilini uyuşturması oluşturmaktadır.

“...[bu uygulamalar] tek taşla iki kuş vurma amacındaydı; süratle büyüyen sanayinin emek tedariki sorunlarını çözmek ve gelenek sonrası toplumun karşılaştığı en can sıkıcı tatsızlıkların birinden kurutulmak; Herhangi bir nedenle koşulların değişimine ayak uyduramamış... yeni şartlar altında

varlığını bile devam ettiremeyenlerin varlığını devam ettirme zorunluluğu” (Bauman, 1999; 22).

Aslında sosyal politikanın biraz zımni ele alınan bu yönü, disiplinin kurucu metinlerinden biri olan *Marshall*’ın “*Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*” çalışmasının temalarından bir tanesidir. *Marshall* yurttaşlık kavramının hukuksal yönünün medeni, siyasal ve nihayetinde sosyal haklar ile tamamlandığını belirtirken, aynı zamanda bu gelişmenin modern toplumların belirleyici yönlerinden birisini oluşturduğunu göstermiştir. *Marshall*’a göre yurttaşlık haklarında yaşanan bu tarihsel dönüşümün piyasayı ilgilendiren sonuçlarının yanında, bireycilik ve Aydınlanma kurumlarının yerleşmesi gibi etkileri de olduğunu öne sürmüştür (Marshall, 2006; 10-16). Dolayısıyla sosyal politika, modern sosyal ilişkilerin formel yönünün yerleşmesinde son derece önemli bir gelişme olarak ele alınması da söz konusu olabilir.

Klasik sosyoloji teorilerinde modern toplumların ayırıcı yönünü kişiselik üzerinden kurulan sosyal ilişkilerin yerini, formel olarak kurulan toplumsal ilişkilerin alması olarak görülür. Bu bakımdan geleneksel toplumların sıcak ancak tanıma-bilme faktörüne dayalı dezavantajlıları kollama güdüsünün yerini, kamusal güvenceler ile sağlanan sosyal korumaların alması modernlik kavramı ile ilişkili olarak değerlendirilmelidir. *O’Brien* ve *Penna* da refah rejimlerinin ve sosyal politika programlarının, modern toplumların bu tür nitelikleri bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini ve bu tür uygulamaların modern toplumların gerekliliklerini desteklediğini öne sürmektedirler (O’Brien & Penna, 1998; 2-9).

Ancak son dönemlerde sosyal bilimlerde modern toplum öğelerinin eleştirisi belirgin bir eğilim olarak görülmektedir. Modern toplumlar ile sosyal politikalar arasındaki bağlantının netliği, bu tür eleştirilerin sosyal politikaya doğrudan yansısıyla daha da açığa çıkar. Örneğin *Carter* sosyal bilimlerin bu tür eğilimlerini, sosyal politikanın yok sayamayacağını ve disiplinin son dönemlerde içsel avantajlarını yitirmesinde söz konusu eğilimlerin etkin olduğunu iddia etmektedir (Carter, 1998; 16-18).

Modernlik sorgulamasını içeren bu eğilim, modernlik fikrinin kendini ortaya koyma süreçlerinin şüpheli bir bakış açısıyla ele alınması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu bakış açısı için modern fikirlerin rasyonellik, evrensellik ve ilerleme gibi toplumsal vaatleri, tam bir hayal kırıklığını yaratmıştır. Üstüne üstlük bütün bu toplumsal vaatler, hegemonya, belirsizlik ve toplumsal kargaşalar gibi altından kalkılmaz sorunları da beraberinde getirmiştir. Ortaya konulan faturanın tutarı ağır gözükmemektedir; kitlesel savaşlar, diktatöryal yönetimler, çevre sorunları ve giderek yayılan yoksulluk modern fikirler için 20. yüzyılın sonunu tam bir medeniyet harabesine çevirmiştir.

Ayrıca yaygın modernlik eleştirileri, sadece fikrin toplumsal sonuçları üzerinde durmamaktadır. Asıl eğilim, modernliğin toplumsal varsayımlarının yanlışlığı ve tutarsızlığı üzerindedir. Buna göre modernlik fikrinin temel yönelimleri ve bunun sonuçlarına bağlı gelecek kurguları, baştan bir yanılmayı içinde barındırır. Bu eğilimler, toptancı, farklılıklar üzerinde totaliter bir düzleştiricilik sağlayan, gerçek dinamiklerin uzağında sığılağa sahip bir takım geçersiz önermeler dizisine sahiptir. Aynı zamanda, kendi ideolojik araçları ile bu önermeleri toplumsal yapıları adeta zorlayan kaçınılacak bir yaptırım gücü elde etmişlerdir. Bu temel eleştiriler modernliğin iki karakteri üzerinde yoğunlaşmaktadır; “rasyonalite” ve “evrensellik” (Elvin, 1986; 210; Fornas, 1999; 30-31).

Modernliğin temel eğilimleri üzerine getirilen epistemolojik itirazlar, çoğunlukla sürecin kendi içinde taşıdığı içsel tartışma zemininin karşıtlıklarının radikalleşmesini içermektedir. Bu nokta dahi modernliğin ne kadar belirleyici bir düşünsel kod olduğunun ilginç bir göstergesi sayılmalıdır. Jameson için, modernliğin insanlık için önemi tam da bu noktada önemlidir. Dolayısıyla bu itirazların tümü, bir kapsayıcı modernlik fikrini baştan kabul etmiş olmaktadır (Jameson, 2005; 35-36). Tarihte hiçbir düşünsel ve toplumsal akım, modernliğin bu kapsayıcılığına ulaşamadığı gerçeği, fikrin bu kadar önemli bir yer işgal etmesinin temel nedeni olarak görülmelidir. Fikrin bu kapsayıcı

gücünün çok eleştirilen bu iki temel karakterin yayılımına borçlu olduğu düşünülebilir.

1.2. Modern Sosyal ilişkilerin Evrensel Niteliği

Evrensellik fikrinin modernlik düşüncesinin temelinde görülmesiyle birlikte modernliğin, geleneksel karşıtlığının bütüncül bir iması olduğu iddiası tamamlanmış olmaktadır. Modern toplumsal ilişkilerin ima ettiği evrensellik anlayışının, kavramsal olarak iki farklı biçimden ayrılması gerekir. Bunlardan birincisi “modernleşme” kavramına karşı son dönemlerde geliştirilen argümanların kullandığı anlama ilişkindir. Sosyal bilimlerin bu çağdaş yaklaşımı, evrensellik fikrinin karakterize edilmiş tanımlarını kendisine referans noktası olarak alır. Modernleşme teorilerinin 1950’lerden itibaren popüler olmuş biçimlerinin teorik yansımaları, bu tür bir eğilimi güçlendirmektedir. Modernliğin evrensel doğruları üzerindeki inancın bir sonucu olarak, modernleştirici bütün fikir ve eylemler düzeneğinin, evrensel toplumsal düzenler ve normlar ağıyla sonuçlanacağı iddiası yirmi yıl öncesine kadar çok romantik fikir olarak değerlendirilmeyebilirdi. Dahası, modernleşme teorileri toplumsal gücünü, bu inancın yaygınlığından almaktaydı. Buna göre toplumların gerekli dönüştürücü politikalara sıkı sıkıya bağlı kalmaları durumunda yapısal özellikler, iyi organize edilmiş kurumlar ağıyla karşılanan, bütünlüklü ve gelişkin niteliklere kavuşacaklardı. Bu genel evrim düşüncesi, her ne kadar, toplumsal uygulayıcılar açısından son derece yararlı özet bir şemayı ifade etse de; fikrin vaatlerinin ve sonuçlarının arasındaki tutarsızlığın temel nedenlerinden birisi olarak değerlendirilebilir (Nabudere, 1997; 213). Evrenselliğin bu tür bir temelden eleştirilmesinin göz ardı ettiği nokta, evrensellik fikrinin ideal çerçevesinin ve uygulama düzeyinin homojen olarak tanımlanmasıdır. Oysaki modernleşme tarihsel perspektiften ele alındığında, ne bütüncül bir yapı içerir; ne de homojen düşünceler ağı öngörür. Modernlik projesi, *Wagner*’in ifadesiyle “tarihsel ve teorik olarak az çok düzgün bir biçimde saptanabilmekle birlikte; asla düzgün ve arı kurumlarla tercüme edilememiştir” (Wagner, 1996; 23).

İkincisi evrensel sosyal ilişkiler düzleminin tanımlanma çerçevesine ilişkindir. Burada kastedilen düzlemin birbirinden ayrı anlamları olduğu

düşünülebilir. İlk şekliyle evrensellik, daha çok modernliğin politik doğasına ilişkindir ve tüm yerel ilişkiler ağının uzağında genel atıfların ve insan doğasının ayrıntılı tasvirinin ışığında bir toplumsal düzen fikrini içermektedir. İkinci şekli ise, bu tür politik yansımalarından çok sosyal etkileşimin kavramlaştırılmasını hedeflemektedir. Buna göre modern toplumlarda sosyal etkileşim düzeyi, soyut bir norm düzeni tarafından ve kişisel olmayan ilişkiler yoluyla belirlenmektedir. Böylelikle ilişkiler bütünü üzerinde yerel olanın etkisi tamamen veya kısmen kırılmış olur. Özne ilişkiler tarafından oluşturulan sosyalleşme süreçleri yerine, nesnel süreçlerin etkisi belirgin bir biçimde ortaya çıkar (Blau, 1962; 159-161). Bu tür anlam çerçevesi daha çok İşlevselci Okulun, temel metodolojik öncüllerinden birisini oluşturmaktadır.

Ancak burada ortaya konulduğu biçimiyle “modern toplumsal ilişkilerin evrensel niteliği”¹ bu anlamların dışında bir kavramsallaştırmaya dayanmaktadır ve daha çok ilişkilerin oluşum biçimlerindeki gelenek barındırmayan özelliğine odaklanılmaktadır. Bu tür bir yorumlamanın genel çerçevesi Giddens tarafından oluşturulmuştur. Giddens için modernlik geleneksel olandan radikal bir kopuşu ifade eder ve büyük oranda zamanın ve mekânın ayrılmasını içerir. Buna göre başlangıçtan itibaren gelenekselliğin özelliği olarak, uzamın zamanla

¹ Bu evrensellik iddiası, “işlevselciliğin(functionalism)” ima ettiği farklı bir içeriğe sahiptir. İşlevselcilik, Parsons’la birlikte, modernliğin sosyolojik özelliklerini; sosyolojik teorinin içinde modern toplumların bir evrimi olarak göstermektedir (Çiğdem, 1997;53). Ancak burada savunulduğu anlamda evrensellik, bir merhaleden çok sürecin genel karakteristiklerinin bir ifadesi olarak ele alınmaktadır. Bu bakımdan;

1. İşlevselcilik, bir toplum tanımlamasına dayanır. Modernliğin bir karakteri olarak evrensellik ise, genel bir eğilimi ifade eder.
2. İşlevselcilik, bir aktör tanımlaması öngörür. Ancak burada bahsedildiği anlamda evrensellik;
  - a. Öncelikle, dönüşümsel bir süreçtir.
  - b. Toplumsal doğrultudan çok, bir ilişki tespiti yapılmaktadır. Dolayısıyla modernliğin potansiyel evrenselleştiriciliği olduğu iddiası, bir toplum teorisi öngörmemektedir.

tanımlanmasının birlikteliği akla gelir. Mekânın doğal gücünü kabule ve bir açıdan da kısıtlı toplumsal etkileşime dayanan bu anlayış, birliktelik tanımlanmasının kişiselleşmesinin de temel nedeni olmaktadır

Modernlik ortaya çıkışı ile birlikte uzam, herhangi bir etkileşimden uzak, soyut kişiler arası ilişkileri geliştirmiştir. Böylece mekânın doğasını belirleyen, onun görünür biçiminden uzaklaşarak, giderek bir takım simgesel özelliklerin belirleyiciliğinde tanımlanır hale gelişidir (Giddens, 1999;166-169). Bu, uzamın soyut temsil araçlarının gelişimi ve farklı uzamsal birimlerin değiş tokuşuna olanak sağlayan araçlar yoluyla olmaktadır. İlk tür araçlar için harita örneği verilebilir. Modern haritacılığın gelişimi ile birlikte mekân hakkında fikir edinme ve onun farklı kodlarda tanımlanmasına olanak sağlayan evrensellik kalıpları etkin olmaya başlar. İkinci tür araçlar için ise ilk akla gelen “para”dır. Simgesel anlamıyla para, mekânlar ve zamanlar arası ilişkiler oluşturarak, kendi başına çok önemli bir evrenselleştirme aracı olarak iş görmeye başlar (Giddens, 2004; 30-33).

Giddens’in analizi açısından bakıldığında modernliğin bir toplum projesi olabilmesi için, baştan itibaren yerel olanın parçalanması ve genel referansın “evrenselleşmesi”ni içerdiği öne sürülebilir. Yani modernlik, en başta coğrafi bir olgu olarak görülmelidir. En basit anlamıyla formel ilişkiler toplumu olan modern toplumlar, mekan üzerinden kurulan evrensel mekanizmalar olmadan bu belirleyici biçimine kavuşamazlar. Bu belirleyici ilişkinin temelinde ne olduğu sorusuna verilebilecek yanıtlar, “evrensellik” anlayışının, değişim hızı ve ilerleme vurgusu ile kendini ortaya koyan hakim modernlik paradigmasına kattığı gücü de gösterebilecek niteliktedir.

Bu bakımdan modernlik en baştan itibaren mekânsal-zamansal bir tanımlama çerçevesi öngörmektedir. Gelenekselin yadsınmasında en önemli araçlardan bir tanesi, zamanın ve mekânın bütünsel kontrolü ve işleyişine ait tüm ilişkiler ağının soyut ve öngörülebilir anlamıdır. Uzamın soyutlaşması, onun yaşanılan ve sosyal olarak deneyimlerde gerçekleşen anlamının ötesinde bir zihinsel kategoriye dahil olmasını içermektedir. Bu eğilim, modernliğin temel gerilimi olan geleneksele karşı yeniye besleyen niteliğe sahiptir. Bunun anlamı, yeni olanın esas

olması ve bunun dışındaki herhangi bir genelleme düzeneğinin geçersizleştirilmesidir. Kısaca yerel olanın evrensele devri olarak nitelendirilebilecek bu eğilim, Giddens tarafından “*yerinden çıkarma*” olarak tanımlanır. Toplumsal ilişkilerin yerel etkileşim bağlamlarından kaldırılması ve sonsuz uzunluktaki zaman-uzam etkileşimleri bağlamlarında yeniden tanımlanmasını içeren kavram (Giddens, 2004; 28-29), her şeyden önce evrenselliği ima eder. Çünkü uzamın radikalleşmesi, toplumsal etkinlikler üzerinden gerçekleşmektedir. Sosyal ilişkileri düzenleyen mevcut bağların içinde yer aldığı mekan etkileşimlerinden kopması, modern ilişkilerin formel düzeyinin belirlenmesiyle sonuçlanır. Bundan böyle en azından insanlar arası ilişkiler için, geçerli olan normlar ağı yerel (local)² değil, evrensel bir niteliğe sahip olacaktır.

Kurumsal yapının niteliği, evrensel sistemlerin toplumsal gücünü ve kabulünü desteklemektedir. sosyal refah uygulamalarının dahil olduğu toplumsal bağlam da bu tür kurumsal yapının örneği olarak görülebilir. Böylelikle düşüncenin özündeki geleneksel karşıtlığı ve bunu telafi edecek normlar ağının işleyişi tamamlanmış olur. Yerel sistemlerin, düzenleyici normatif bağlamlarından evrensele doğru bir kopuşun deneyimi olan modernliğin dinamiklerini desteklemektedir. Sonuç olarak ortaya çıkan, soyut sistemlerin yarattığı örtülü bağlılıkların etkin olduğu bir yapıdır. Evrensellik, tüm sosyal ilişkilerin kapsayıcı özelliğini oluşturmaktadır. Bu bakımdan tüm modernlik deneyiminin asıl belirleyici noktası olan evrensellik, deneyimin doğasından kaynaklanan ayrılmaz bir özellik olmaktadır. Tersine bir ifade ile modernliği ima eden tüm eğilimlerin, evrenselliği dışlayarak tanımlanması çok mümkün değildir.

² Burada “yerel”, mekânsal niteliğe ilişkin bir anlamda kullanılmamaktadır. Oysaki, günümüz sosyal teorisi için “yerel” mikro ilişkiler kalıbının etkin olduğu bir hayat sahasını kapsamaktadır. Burada “yerel”in bu anlamından özellikle kaçınılmıştır. Buradaki kullanım amacıyla “yerel”, bu tür bir mikro eğilimin sonuçlarından çok, klasik anlamıyla yani bir “*gemeinschaft*” ı ifade eden biçimiyle kullanılmaktadır. Karşılaştırma için bkz. Franck (1999; 38-40).

2. Evrensel Sosyal İlişkiler ve Bir Patoloji Olarak Yabancılar

2.1. Yabancılar Toplumunu

Modernliğin tanımlayıcı biçimi evrensel sosyal ilişkiler düzenine dayandığına göre, toplumsal ilişkilere aidiyet biçimlerinin “*yerli (native)-yabancı (stranger) ikilemi*”nin dışında oluşması beklenir. Bu kurguya göre modern toplum, aslında bir “*yabancılar toplumdur*”. Çünkü tüm toplumsal ilişkiler aslında yabancılar arası ilişkiler gibi düzenlenmektedir. Modernlik öncesi kültürlerde yabancı, bir bütünlüklü kişiye dışarıdan gelen ve potansiyel şüpheli birini ifade eder. Ancak modern toplumlarda, yerellikten kaynaklanan bu bütünlüklü ilişkilere çok sınırlı rastlanır. Formel ilişkilerin hâkimiyeti olarak değerlendirilebilecek bu eğilimde, sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde kurallar bütünü sözlü etkileşimin tüm yönlerini belirlemektedir (Giddens, 2004; 84). Böylelikle, kişisel bütünlüklü bir sosyal etkileşim yerine; parçalı bir kamusal etkileşim kurgusu, toplumsal yapının genel şekillendiricisi olmaktadır. Buradan çıkarılabilecek sonuçlarda dikkat edilmesi gereken nokta, sosyal ilişkiler düzeninde formelliğin doğrudan yönlendiriciliğinin ele alınmaması gerektiğidir. Elbette enformel ilişkilerin duygusal boyutu gündelik hayatta varlığını ve etkisini sürdürür; ancak Sennet’in deyimiyle bu mahrem alan doğrudan bireyselin tanımlanma alanı içinde değerlendirilmektedir (Sennet, 1996; 19-21).

Metropol hayatının uzmanlık sistemine dayanan yapısı, yabancılaşma kavramının içeriği de değişmektedir. Şüpheli birisine yönelik itidalli tutumların yerine, yabancıların uzmanlık sistemi içinde yaşadığı, farklı bir güven duygusuna dayanan bir toplumsallık söz konusu olmaktadır. *Goffmann*, modern toplumların bu özelliğine “*uygar kayıtsızlık*” adını vermektedir. Gündelik hayat içerisinde, metropollerde yaşayan milyonlarca insan karşı karşıya gelmektedir. Bu karşı karşıya gelişler, örneği sadece modernlikte bulunacak bir şekilde son derece sistemli bir şekilde düzenlenmektedir ve insanlar arası ilişkiler arasında sanki daha önce bir anlaşmaya oluşturulmuş bir bireysel alan söz konusudur. Bu bireysel alanlardaki etkinlikler üzerinde milyonların sessiz bir saygısı ve kayıtsızlığı dikkat çekicidir (Manning, 1992; 85-89). Modern

toplumlarda yabancılarla yaşamının temel dinamiğini ve biraradalık kalıbını böyle bir etkileşim oluşturur. Daha kısa bir ifade ile sosyal ilişkilerin kurgusu, ne kadar tanıma bilme faktöründen uzaklaşırsa o ölçüde modernleşmektedir.

Kritik soru burada düşünülmektedir. *Bir yabancılar toplumu, yabancıların olası sosyal etkilerine bağımsızlık kazanmış bir toplumdur. Öyleyse yabancıların, sistematik toplumsal dışlanması nasıl açıklanabilir?* Zira modern toplumlarda göçmenlerin konumu daima sorunlu görülmüştür. Modern toplumların bu çelişkili niteliği, yukarıda da değinilen eleştiriler için kullanışlı karşı argümanlar oluşturmuştur. Yabancıların bütünlüklü şüpheliler olarak görülmemesi ve gündelik hayatın aksi doğrultuda düzenlenmesi, bu toplumların herhangi bir dışlama mekanizmasına sahip olmadıkları anlamına gelmez. Aksine, modern toplumlar dışlama mekanizmalarının etkinliği ve genişliği bakımından karşılaştırmalı bir üstünlüğe sahiptir. Yabancıları kaynaştıran kurumsal yapı çoğu zaman, dışlayıcı sonuçlar doğuran uygulamaları son derece kapsamlı olarak yapabilecek niteliğe sahiptir.

Ancak modernlik, söz konusu dışlama mekanizmaları ile evrensellik iddiası arasında bir gerilim veya bir ikilem içermez. Aksine modernlik büyük ölçüde bu iki farklı noktayı içinde barındıran bir doğaya sahiptir. *Wagner* modernliği özgürleştirme ve disiplin arasındaki gerilimin özgül bir sonucu olarak kavrar ve bu iki kavram aralarında karşılıklı bir bağlantı içerdiğini düşünmektedir. Bu şekillendirme, toplumsal olarak kavramların içini dolduran bir yönelime de sahiptir (*Wagner*, 1996;13-14). *Bauman* için bu gerilim durumu, doğanın bilim yoluyla fethi konusunda güçlü bir tutku oluşturur ve bu tutku söylemsel düzeyde bir “*müphemlik (ambivalence)*” barındırır. Bu müphemlik, sınıflandırma nesnelere tarihsel gidişatından olduğu kadar modernliğin içsel niteliklerinin bir sonucu olarak da ele alınmalıdır (*Bauman*, 2003; 17-18 ve 55-57).

Bu durumda modernlik için bir ikilem, öznel yetersizliklerden kaynaklanan bir başarısızlıktan bahsedilemez. Aksine gerilimler, kendi aşma durumunun yarattığı potansiyel bir sapmanın belirgin sonucudur;

yani doğasına ait bir sapmanın sonucudur. *Sarıbay*, “modern” durumda ortaya çıkabilecek bu etkiyi “*ironik*” bir etki olarak tanımlamaktadır. Hem de bu beklenilmedik durum, modernliğe dışsal bir faktör değil; onda gizlenmiş bir olasılıktır. Somut bir biçimde de modernin gelenekselliği aşmak için çaba gösterirken; bunu aşamaması, kendi içinde gizlemesi ve uygun bağlamda tekrar ortaya çıkarmasının söz konusu olduğunu ileri sürer. Böyle bir okuma ile artık modernliğin doğrusal gelişmeye bağlı bir “*tez-antitez-sentez*”inden bahsedilemez. Modernin diyalektiği, aşılmış görünen öğelerin yeniden ortaya çıkmasıyla ve bunların yeni formu ile iç içe bulunmak durumunda kalan yeni bir olanağın sonucuna göre tanımlanmalıdır (*Sarıbay*, 2004; 33-35).

Dolayısıyla evrensel sosyal ilişkileri öngören modern toplumların bu ilişkiler üzerinde dışlama mekanizmaları oluşturması, mantıksal düzlemde çelişkili; ancak doğasına ilişkin düşünüldüğünde beklenebilen bir durumdur. Dolayısıyla bu dışlama mekanizmalarının işleyiş biçimi, önemli farklılıklar göstermektedir. Dışlama ve öteki oluşturma biçimleri, çoğu zaman kurumsal yapının işleyişi ile ilgili bir sorundur ve yine bu sistemlerin içsel koşulları altında tanımlanır, ele alınır ve çözümlenir.

Bu dışlama mekanizmaları, asla geleneksel toplumlardaki gibi, korkma / uzaklaşma biçimlerine sahip olmamasıdır. Tam aksine modernlik evrensellik iddiasının gücüyle, dışlananlarla yüz yüze gelir, hakim olur ve onu sınıflar. İlerleme söyleminin tamamladığı bu ideolojik üstünlük, modernliğin dışlama mekanizmalarının temelindeki unsurdur. Varolan koşulun dışındakileri, tanımlanmış farklı evreler içerisine sokma ve onları bu soyut süreçler içinde anlamlandırma ihtiyacını ortaya çıkarır. Bu bakımdan, dışlananlar üzerinde hükmetme ve verili sınırlar içinde tutma gereği her zaman çok belirgindir. Modernlik, çeşitli unsurlar ile tanımladığı bu yabancıları kendi içinde eritebileceğini düşünmektedir. Nitekim aslında bütün mekanizmaları bu eritme potansiyelinin gücü düşünülerek oluşturulmaktadır.

2.2. Toplumsal Patoloji ve Göçmenler

Modernlik söylemsel gücünün etkisiyle, yabancılığı kendi kurumsal işleyişinin bir yanılması veya bir patolojisi olarak tanımlar. Modern bir toplumda toplumsal patoloji kavramı Foucault'a göre, normun dışındaki semptomları sınıflamak ve büyük hastalık özlerini tanımlama yönündeki yöntemleri ifade eder. Bu anlamıyla patoloji tanımlamaları, sadece norm dışını ortaya koymaz; aynı zamanda normların güçlenmesi yönünde paralel bir etkiye sahip olmaktadır. Bu durumda yabancıların varlığı, ironik bir şekilde merkezdekilerin tanımlanması ve hatta merkez denilen şeyin güçlenmesini sağlamaktadır. Bu bakımdan yabancılar, modern toplumlar için kendi dinamiklerinin ve gelişiminin aynı zamanda teminatı işlevini görmektedir (Foucault, 2000; 24-26).

Modernliğin bu patoloji karşısındaki yorumu, sürecin kendi içerisindeki unsurları tarafından söz konusu semptomları geçersiz kılacağı yolundadır. Yabancıların toplum içerisinde, oluşturdukları alt sınıflar ve toplumsal etkileşimin dışlayıcı etkisini iki nedenin izdüşümü olarak görür. Öncelikle, böyle bir durumun temel nedeni modernleştirici aktörlerin soyut-kurumsal bütünlüğü tam sağlayamamış olmasıdır. Diğer bir etken olarak, öznenin yeri kaydırılarak, bu kez tanımlanan yabancıların soyut-kurumsal bütünlüğün faili olma bilincine sahip olmamaları gösterilir. Bazen de her iki etmenin bir arada yaşanabileceği ima edilir. Görüldüğü gibi yabancılar toplumu olan modern toplumların, patolojik karakterinin tedavisi yine modern teorilerin içsel doğasından kaynaklanan bir takım argümanlarla savunulur.

Kurumsal üstünlüğü ortaya çıkaran, gündelik hayata yönelik yaygınlaşma, Giddens belirttiği ve yukarıda bahsedilen yerinden çıkarma sistemlerinin etkinliğidir. Bu etkin yapı sadece kurumsal temelli olarak yerleşmezler; aynı zamanda bir hayat tarzının dünyevi üstünlüğünü de yansıtmaktadırlar. Bu üstünlük araçsal biçimlerin yayılımla doğru orantılıdır. Endüstriyalizm, bu bakımdan sadece teknolojilerin dünya çapına yayılmasını ifade etmez. Ayrıca bunlar üzerinden yeni bir dil(kod) sistemi yaratılır. Aslında tüm uzmanlık

sistemlerinin ve dolayısıyla evrensellik özelliğinin yaygınlaşmasında söz konusu teknolojik dilin etkisi oldukça fazladır.

Burada teknolojik dil derken sadece biçimsel unsurların yarattığı ortaklık kastedilmemektedir (örneğin, fabrika organizasyonu bu bakımdan biçimsel bir ortaklıktır). Bu biçimsel ortaklığa ek olarak, kökleri gündelik hayatta da belirgin olan bir ortak ilgiler ve nihayetinde değerler ağına işaret eder. Örneğin, otomobil kullanımı böyle bir etkinin sonucudur. Otomobil kullanımı ile birlikte, tüm dünyada standart olan bir sürücülük niteliği gelişir. Bu sürücülük niteliği, yaratılan teknik unsurların oluşturduğu ortaklık alanına işaret eder. Böylelikle tüm dünyada otomobil kullanımı üzerinden ortak ticari ilişkilerin desteklediği bir hayat alanı gelişir (Urry, 2004; 31-35). Tüm otomobiller aynı direktifler dizisi üzerinden işlediği için, bunların kullanım şekilleri ve bu şekillerin geliştirildiği uzmanlık biçimleri evrenselleşir. Otomobil dilinin kullanıma bağlı yaygınlaşmasıyla birlikte de, trafiğin düzenlediği evrensel kurallar ve biçimlerden; sürüş tutkusuna dayalı bir hayat tarzına kadar son derece geniş bir evrensel normlar ağı gelişmeye başlar.

Özellikle iletişim teknolojilerinin geliştirdiği bu ortak ilgi alanları, ortak standartlar aracılığıyla evrensellüğün kurumsal biçimlerini gerektirmektedir. Ancak burada kritik nokta, bunların ortak standartlar yaratma aşamasındaki sorunlarıdır. Bu sorunlar, aşağıdaki temellerin bir neticesi olarak okunabilir;

1. Öncelikle doğrudan piyasa ekonomisinin yayılış hızı ile ilgilidirler.
2. Böylece doğal olarak daha başlangıçta süreçlere bağlı eşitsizlikler yaratırlar.
3. Yerinden çıkarmanın kurumsal doğası ile ortak kodların oluşumu paralel süreçler değildirler. Bu bakımdan tek başlarına işleyen bir süreçtir. Ancak, ortak kodların gereklilikleri, birikimsel bir süreci zorunlu kılarlar.
4. Bu doğrultuda onların “ortak kod” olma niteliğini zedelemesi durumu ancak kısmidir (bu durum gizlenmediği anlamına gelmez).

Bunun dışında, öykünme, üstünlük, gerilik ve yenilgi gibi pek çok karmaşık sonucu içinde barındırmaktadır.

Tüm bu nitelikler modernliğin kendini destekleyen sürecinin bir yansımasıdır. Modernlik ve modernleşme teorileri öngörülebilir bir gelecekte, genelleştirmeyi engelleyecek etkilerin ortadan kalkacağına dayalı bir inancı örtük olarak savunmaktadır. Ancak geleneksel değerlerin de göz ardı edilemez etkisi nedeniyle bu etkinin otomatik olarak oluşmayacağı, evrimsel bir sürece inanılmaktadır. Dolayısıyla göçmenlerin toplumsal uyumu yakalayamaması, toplumsal düzenin veya bizzat göçmenin kendisinin modern gerekliliklere uygun hareket edememesi olarak görülmektedir. Ancak hem toplumsal düzenin hem de göçmenin bu tür bir uyumdan dışlanmaları geçici bir durum olarak tanımlanmalıdır.

Göçmen işçilerin yarattığı sorunlar ilk olarak, genel niyetlerine paralel olarak, ekonomik etkenler bakımından ele alınsa da, gündelik yaşamın modern eğilimleri için yaygın bir sıkıntının kaynağını oluşturmaktadır. Sosyal ilişkilere yansıyan bu sorunu ilk kez sistemleştiren, *Robert E. Park* olmuştur. *Park* için, göçmenlerin yarattığı bu durum, onları toplumsal ilişkiler ağının norm düzeninin merkezinden dışarıya marjlara sürüklemiştir ve bu bakımdan artık toplumun marjinalleri haline gelmişlerdir. Marjinaler, karşılaştıkları bu yeni durumda geleneksel sosyal organizasyonlarının sağladığı değer yargılarını kaybetmişlerdir. Bu durum, kendi yaşam güçlerini kontrol eden gelenek ve göreneklerden kurtulmaları sonucunu doğurmuştur. Onlar artık agresif bir kendi başınlığın etkisi altındadırlar. Bunun anlamı, onun hiçbir yerel bağ gerektirdiği sınırlamalara ve düzenlemelere tabi olmayacaklarıdır (*Park*, 1929, 891). Marjinallik, sosyal ilişkiler düzeyinin özel bir konumu olarak, öncelikli ağırlığın sosyal ilişkiler bütünü içerisindeki konumu dikkate alınarak tanımlanır. Ancak bu özel sosyal durum sadece sosyal ilişkiler düzeyindeki farklılıklar tarafından oluşturulmaz.

Göçmenliğin, bu özel sosyal konumu ekonomik etkinliklerinin getirdiği farklı bağların oluşmasının ışığında belirginleşir. Bu bakımdan

göçmenler için öncelikli dışlama mekanizmaları, ekonomik anlamda geçekleşir. Çoğu zaman göçmenler, “sınıflar altı (*underclass*)” olarak tanımlanan bir ekonomik konuma sahiptirler. Ayrıca üretim ilişkileri içerisinde yeni bir ikilemin kaynağını oluşturmaktadırlar. Yaptıkları işlere göre genellikle işgücü olarak sınıflandırılmakla birlikte, göçmen işçiler denilen ayrı bir alt sınıflandırma içerisinde konumlandırılmaktadırlar. Göçmen işçiler, büyük oranda yerel emek piyasası arz birimlerinin itibar etmediği, düşük seviyeli, tehlike ve sosyal korumalardan bahsedilmeyecek işlerin arz edicisi durumundadırlar. Yerli işçilerle aynı konumdaki işleri yapıyor bile olsalar, onlara göre daha düşük bir ücret almakta ve daha kötü koşullarda yaşamaktadırlar. Bu durum da aralarında öznel bir ayrımın doğmasına neden olmaktadır. Bu nedenle de yerli ve göçmen işçiler aynı toplumsal sınıf içerisinde iki ayrı tabakayı oluşturmaktadırlar (*Erder*, 2006, 30-31).

Dolayısıyla göçmenlerin karşılaştığı toplumsal uyum sorununun temelinde ekonomik etkiler kadar, bu etkileri yönlendiren modern direktifler dizisinin zihinsel kavramlaştırılmasındaki problemler yatmaktadır. Göçmenin yaşadığı bu sorunu arttıran diğer unsur yeni dahil olduğu toplumsal ağların yerel (local) deneyimlere olan aşırı bağlılık olur. Bu unsur kurumsal ilişkiler ağının etkinliği ile ilgili bir sorun olarak ele alınmalıdır. Evrenselleştirici ilkelerin yaratma potansiyeli taşıdığı yeni ilişki ağları, bu tür bir uyumun imkanlarını da yaratmaktadır. Sosyal ilişki ağlarının bu karşılıklı yeni konumuyla birlikte, göçmenlerin orijinde olamama ile ilgili sorunları ortadan kalkmış olacaktır.

Evrensel sosyal ilişkiler ağına sahip modernlik, en baştan itibaren öngörülebilir bir biçimde uyum mekanizmalarının etkinliği ve doğasından kaynaklanan sağduyu ile göçmenlerin uyum sorununu ortadan kaldırmabileceğini iddia eder. Söz konusu özellik, aslında sadece bir iddia olarak görülmemelidir. Modern toplumların gelenekseli aşmada kullandığı kurumsal bütünlük, bu yönde etkin araçlardan bir tanesidir. Aynı zamanda modernlik an üzerindeki benzersiz söylem gücüyle, dışarıdakileri potansiyel birer göçmen haline getirmede çok

başarılıdır. Başka bir ifade ile uyum ilişkilerine dahil olanları, göçmenler üzerinden kışkırtmaktadır.

2.3. Toplumsal İlişkilerin Eritme Potası

Modern toplumların bu konudaki başarısı genellikle “emilme (assimilation)” kavramı ile tanımlanmaktadır. Emilme, genelde hakim kültür kodları karşısında özgün gelenek ve davranışların çoğunluğun değer ve normlarına uydurulması anlamında kullanılmaktadır (Hirschman, 1983; 401). Ancak, Giddens için bu kavram baskıyla birlikte işleyen bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Giddens, 2000, 251). Bunun yerine, modernliğin özgün doğasını anlatan kavram olarak, “eritme potası (melting pot)” kullanılabilir olmaktadır. Eritme potası, özgün kültürün hakim kültür egemenliğindeki çözülmesinden çok; hakimiyeti oluşturan tüm kültürel yapıların evrim geçirerek, yeni bir kalıp içinde karışmasını ve yeniden oluşmasını ifade etmektedir. Modernliğin, argümanları düşünüldüğünde; asıl istenenin de böyle bir normlar ağı olduğu görülmektedir. Çünkü modern olan, sadece dışarıdan gelenlerin varolan ve hakimiyet kuran normlar ağına dahil edilmesini değil; hakim değerlerin de modern lehine erimesini içermektedir. Bu bakımdan gerek göçün ortaya çıkardığı yabancılaşma, gerekse modern kültürün gelenek kırıcı doğası ve yeni kurumsal boyutu kapsayan bir durum ortaya çıkmaktadır.

Bu yeni durumda, tüm bu unsurlar soyut-kurumsal sistemlerin rolü ile eritilmektedir. Kestirme bir ifade ile bizzat modernin kendisi bir “melting pot” kurgusu olarak görülebilir. Aslında “eritme potası (melting pot)” daha çok Amerikan toplumunun yapısının anlatılması için kullanılan özel bir kavramdır. Kökenine bakıldığında da, söz konusu anlamı dikkat çekicidir. Kavram, 1908 yılında bir tiyatro yazarı olan Israel Zangwill’in “Eritme Potası” adlı oyunundan temellenir. Oyunun kahramanı, Yahudi kökenli bir müzisyendir ve hayattaki en büyük ideali çok sayıda etnik unsurun bir arada yaşadığı Amerika’yı anlatan bir senfoni yazmaktır. Aynı zamanda aşık olduğu kızın Yahudi karşıtı babasının yarattığı zorluklarla uğraşmaktadır. Oyunun sonunda, eritme potasının gücü kendini gösterir ve senfoni başarıyla tamamlanırken, kızın babası iki

gencin evlenmesine razı olur. Oyunun finali, tüm düşünceleri özetleyecek biçimdedir.

“Burası bir cennet olmalı; herkesin parasını kazanmak için gittiği, kasabalarında dostça yaşadığı ülke, tüm hayatım boyunca Amerika’yı bekledim, çağırdı ve parladım. Bu yerde Tanrı tüm yüzlerden gözyaşlarını silmiştir artık” (Zangwill,1908).

Oyunun tiyatro dünyasındaki önemi çok büyük olmasa da, bu metafor Amerikan toplum yapısını anlatan oldukça popüler bir araç haline gelmiştir. Özellikle de Amerikan politikasının başat söylemlerinden birisi olarak görülmektedir (İrem,2005, 204). Tüm bu politik imalar bir yana, “eritme potası” sosyal bilimciler için de sık başvurulan bir kavram olmaktadır. Sosyal bilimler için eritme potası, göçmenlerin toplumsal devingenlik için gerekli koşullara kavuştukça orta sınıf olma yoluyla kültürel farklılıklarının emilmesi anlamına gelmektedir (Hirschmann, 1983; 404-406). Amerikan toplumunun özgün yapısı, söz konusu etkiyi belirgin kılmıştır. Bilindiği gibi, tipik bir göç ülkesi olan Amerika 17. yüzyılın ortalarından itibaren, dünyanın aşağı yukarı tüm bölgelerinden yoğun göçlere uğramıştır. Tarihsel deneyimlerde, bu göç edenlerin ortak eylemlerinden yaratılan bir Amerika ülkesini idealize etmektedir (Gleason, 1964; 22-24). Her ne kadar, tarihsel süreç bu biçimde işlemese bile; en azından düşünsel olarak arzulanan toplumsal yapının ana karakteristikleri benzer biçimlerde savunulmuştur. Aslında Amerikan deneyimini açıklayıcı kılan, liberalizmin bireycilik savunusunun Amerikan topraklarında rahatlıkla uygulama şansı bulmasıdır. Bireyci inançların temel noktaları, büyük ölçüde modernliğin evrenselleştirici karakteri ile uyumlamakta, hatta çoğu zaman onu bütünleyen bir işleve sahip olmaktadır. Bu açıdan liberal öğretilerin en etkin uygulama alanı bulunduğu Amerika’da; gelenekselin parçalanması ve yerel kimliklerin törpülenmesi işlevini çoğu zaman etkin piyasacılık adına gerçekleştirilen düzenlemeler görmüştür.

Ancak söz konusu anlamıyla “eritme potası”, sadece Amerikan deneyimi ile değil; moderne ilişkin projelerin çoğunda rahatlıkla görülebilir. Yani eritme potasının sadece liberalizmin politik niteliklerinin toplumsal bir sonucu olarak değerlendirilmemesi gerekir.

Bu bakımdan, ilk bakışta ironik olarak karşılanırsa da; gerek Fransız Devrimi, gerek Sovyetler Birliği deneyimi ve belki de Yugoslavya, bir “eritme potası” örneği olarak gösterilebilir. Bu açıdan *Green*, “eritme potası”nı, ulus devletlerin bütünlüklü yapıları kavuşmasına, alt düzey yerel kimlikleri ve farklılıkları ortadan kaldırarak veya yok sayılarak gerçekleştirilmesi bakımından katkısı yönünde değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Buna göre, eritme potasının yarattığı ulusal ortak değerlerin ve bunların birleştirici yönünün temellerinin Fransız İhtilali ile atıldığını ileri sürmektedir. Böyle değerlendirildiğinde, Fransız İhtilali, Sovyetler Birliği, Yugoslavya ve hatta Avrupa Birliği fikri birer “eritme potası” projesi olarak ele alınabilir (*Green*, 1999; 1188-1191).

Modernliğe içsel “eritme potası”nı kazandıran etmenlerin sürekli aynı içeriklere sahip olduğunu iddia etmek ise olanaksızdır. Yani sadece bir tür eğilimin, söz konusu etkiyi güçlendirdiği düşünülemez. Çıkarımlar ve sonuçlar ne kadar farklılaşırsa farklılaşsın herhangi bir düşünsel eğilim, modernliğin ima ettiği evrenselliği paylaştığı oranda yerel olanın telafisine yönelik bir takım kurumsal bütünlükleri ve ideolojik nitelikleri beraberinde getirebilir. Bu eğilim, Amerika’da olduğu gibi liberalizmin vurgularına bağlı kalarak, evrenselleştirici unsurları devreye sokabileceği gibi, farklı zihinsel vurgularla da benzer sonuçlara ulaşılabilir. Böyle bakıldığında, örneğin Sovyet deneyiminin de benzer biçimde “eritme potası”na sahip olduğu iddia edilebilir. Bu potanın reel çerçevesini çizen eğilim Amerika’da *liberalizm* ise, Sovyet deneyiminde de *sosyalizm* olmaktadır. Telafi mekanizmalarının temeli Amerika için, *bireysel özgürlüğün toprakları* vurgusu ise; Sovyet deneyimi için de *işçi sınıfının evrensel diktatörlüğü* olmaktadır. Bu bakımdan Amerika’da insanlar *bireysel rekabetle*, bu potanın içerisinde olabilirken; Sovyet deneyiminde “*işçileşerek (proleterization)*” benzer etkileri doğuran sonuçları yaşamışlardır. *Vardys* de böyle bir benzerliğe dayanarak, Sovyet politikalarının ortak ekonomik ve sosyal hedefler ortaya koyarak, farklı bölgelerin aynı etmenlere bağlı kılınması yönünde bir amaca sahip olduğunu ileri sürmektedir (*Vardys*, 1965; 324-325). Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, tüm bu modern fikirlerin, farklı temel

iddiaları olsa da evrenselleştirici eğilimlerin belirleyici niteliği olmasıdır. Ayrıca bu eğilimin beklenilmedik sonuçları; başka faktörlerin ışığı altında ayrıca ele alınması gereken bir sonuç olarak değerlendirilmelidir.

Ancak yapılan ayrıntılı çalışmalar, uyum sürecinin sanıldığı kadar sorunsuz olmadığını göstermiştir. *Güven’e* göre uyum süreci göçmenin köken ülkesindeki konumu, göç ettiği ülkedeki konumu ve bu konumları belirleyen değişkenlerin etkisi altındadır. Göçmenin, eğitim durumu, mesleği ve statü farklılıkları sürecin yapısında farklı seçeneklerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu farklı seçenekler, çok sayıda mikro ve makro etkenin bileşimi sonucunda ele alınması gerekli bir yapıyı oluşturmaktadırlar (*Güven*,1996; 42-44). Göçmen işçilerin konumu ve sosyal ilişkileri göz önüne alındığında; göçmen olmanın halen klasik işlevleri gördüğü bir gerçektir (*Bauer & Zimmerman*, 1999; 3). Bu duruma sadece uyum eğilimlerinin yukarıda değinilen sürecindeki öngörülemeyen sapmalar neden olmamaktadır. Gündelik hayatın içinde de, göçmenler halen toplumsal marjinalerdir ve bu özellikleri kuşaklar boyunca ortadan kalkması yerine, sorunları çözülemez hale getirmektedir. *Orrenius* Amerika’daki göçmenler üzerinde yaptığı bir incelemede, göçmenlerin en alt düzeyde çalışma koşullarına sahip olduğunu, eğitim seviyesinin ve vasıflarının halen son derece düşük olduğunu göstermiştir. Ancak altını çizdiği nokta, Amerika’da büyüyen ve Amerika’nın kurumsal yapısının çıkarımları olan eğitim ve sosyal yardımlardan geniş ölçüde yararlanan ikinci hatta üçüncü kuşak göçmenlerin de benzer bir tabloyu paylaşmasıdır (*Orrenius*, 2004; 2-5). Modernleşme süreci için dışlama mekanizmalarının hala etkin şekilde, hatta daha etkin bir biçimde, işlediği görülmektedir. Ek olarak yaşanan dönemde modernliğin göçmenliğin yarattığı toplumsal sorunları ortadan kaldırmaya yönelik soyut-kurumsal yapısı hem düşünsel hem de ideolojik eleştiriler altındadır.

3. Göçmenlere Yönelik Sosyal Korumaların Değişen Çerçevesi

3.1. Ortak Yaşam Alanları Yerine Gettolaşma

Modern toplumların evrensel kurumsal doğasına ilişkin günümüzde yaşanan sorunların en canlı örneklerinden bir tanesi, göçmenlerin sosyal

refah uygulamalarından yararlanmalarına ilişkin olmalıdır. Bu konuda kabaca iki tür görüşün olduğundan bahsedilebilir. Bunlardan birincisi sosyal refah uygulamalarının dayandığı evrenselleştirici ilkelerin anlamsızlaşmasına dayanır. Buna göre sosyal refah uygulamalarının modern nitelikleri günümüz toplumlarında, takip edilebilir bir şemayı oluşturmaktan gittikçe uzaklaşmaktadır. Örneğin *Wacquant*'a göre, küreselleşme ile birlikte göçmenlerin sosyal korumalar yoluyla uyumuna önem veren kamu politikalarının bir anlamı kalmamıştır. Bunun temel nedeni göçmenlerin de dahil olması istenen sosyal ilişkiler düzeninin kapsayıcılığını ve yeterliliğini yitirmiş olmasıdır ve böylelikle bu politikalara uyumun bir sorun alanı olarak görülmemesi gerekir. *Wacquant*'ın iddiasına göre önemli olan etnik ön yargıların ve klişelerin yok olduğu ve kültürel zenginliklerin rahatça sunulabildiği bir toplumsal düzenin varlığıdır (*Wacquant*, 1996; 130-131). *Tibi de Castells*'in sunduğu çerçeveden hareket ederek, asıl sorunun içeridekiler ile dışarıdakilerin tanımlanma çerçevesinin değişmesi olduğunu iddia etmiştir. Buna göre özellikle Avrupa'da göçmenlerin sayısı son yirmi yılda önemli bir artış göstermiştir. Küresel ekonomik faktörlerin tetiklediği bu artış, “geçici sakin” olarak görülen göçmen işçilerin Avrupa vatandaşlığı talebini gündeme getirmiştir. Bunun sonucunda ortaya çıkan sorunlar Avrupa refah rejimlerinin sorgulanmasına neden olmuştur. Ancak problem büyük ölçüde daha önce deneyimlenmeyen kültürel kaynaşmaya ilişkindir ve sorun (önemli problemler barındırorsa da) sosyal refah uygulamalarının niteliğinden çok sosyal etkileşim düzeyinde aranmalıdır (*Tibi*, 2004; 62-68).

İkinci bakış açısı ise daha çok sosyal refah uygulamalarının ekonomik çerçevesine odaklanmaktadır. Buna göre göçmenlerin sosyal kabulünde önemli sorunlar yaşanması kimlik üzerinden çözümlenebilecek bir sorunun ötesinde, bu grupların toplumsal ve ekonomik uyumlarının günümüzde önemli ölçüde göz ardı edilmiş olmasının bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Örneğin *Lübeck*, uluslararası göçün bir sorun haline gelmesinde Batılı refah uygulamalarının görece başarılı bir dönemin ardından tıkanmaya başlamasının ve yön değiştirmesinin etkili olduğunu öne sürmektedir. Yeni dönemde kurumsallaşan piyasa

ilişkileri ile kapsayıcılık kazanmaya çalışan uygulamaların yerine, enformel ağların önem kazandığı yeni bir üretim modeli ikame edilmektedir. Bu gelişmelerin sosyal korumaları kısıtlanması gerektiği düşünülen eğilimlerin güçlenmesi ile birlikte düşünüldüğünde, Batı dünyasının sosyal refah modelinin krizinde göçmenlerin önemli bir aktör olduğu düşünülebilir (*Lübeck*, 2004; 113-117).

Bauman da günümüzde refah rejimlerinin genel eğiliminin kapsayıcılık (ya da eritme potası) oluşturmaktan çok, dışlama üzerine kurulması olduğunu iddia etmektedir. Bu nedenle sosyal yardım uygulamalarının ortak bir yaşam formu yaratma hedefinden çok, dışlanan grupların ortak yaşam alanlarından uzaklaştırılması işlevi ön plana çıkmıştır. Bauman tarafından “*nezih insanların açıkça korktuğu gizli vicdani yük*” olarak tanımlanan bu kategori içinde (*Bauman*, 1999; 99-101) önemli bir alanı göçmenler oluşturmaktadır. Yani yeni sosyal politika uygulamaları, bir eritme potası yaratma amacından uzaklaşmış ve dışlananları dışarıda tutabilecek politikalar haline gelmeye başlamıştır.

Böyle bir ortamda enformel ağları göçmenler açısından giderek daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Bu ağlar, günümüzde sosyal yardımlaşma işlevinin ötesinde aynı zaman kendi işleyiş kurallarına sahip bir tür ikincil ekonomi olarak tanımlanmaktadır. Bu ekonomi daha çok metropollerde düşük sermaye ve yüksek emek gücüyle yürütülen çoğunlukla kayıt dışı ve kural dışı sektörlere dayanmaktadır. Günümüzde ABD, Avrupa ve Avustralya'nın büyük şehirlerindeki güvensiz hizmet işlerinin büyük bir kısmı bu gruplarca yürütülmektedir (*Castles & Davidson*, 2000; 133). Enformel ağların bu türden önem kazanması aynı zamanda uluslararası göçün kural dışılaşmasında önemli bir pay sahibi olmaktadır (*Kostakopoulou*, 2004; 42-43).

Bu ağların genişlemesi aynı zamanda uyuma gerek duymayan bir tür cemaat ekonomisinin de temellerini oluşturmuştur. Köken ülkeden gelen insanların, göç ettikleri ülkede genellikle aynı mekanları paylaşması bilinen bir durumdur. Genellikle göçmen gettoları olarak tanımlanan bu mekanlara aidiyetin sıklaşmasının bir uyum problemi olduğu konusunda genel bir uzlaşmadan bahsedilebilir (*Erder*, 2006; 39-43). Ancak günümüzde bu tür mekanların dışa bağımlılığı gün geçtikçe

azalmakta ve kendilerine ait kapalı ilişkilerin hakim olduğu yaşam alanları yarattıkları gözlemlenmektedir (Wimmer & Schiller, 2002; 310; Martin, 2002; 29). Ayrıca bu alanlarda köken ülke kültürüne uygun tüketim ürünleri üzerinden yürüyen bir pazar da oluşmuştur. Kimi zaman dışarıdan gelenlere de hitap eden bu ürünler genellikle, köken ülke vatandaşlarının beğenilerine yönelik olmaktadır. Bu tür pazar ağları, göçmenlerin kurumsal politikalara ve sosyal etkileşim düzeyini geliştirmeye yarayan düzenlemelere olan ihtiyaçlarını azaltmaktadır (Van Ziegert, 2006; 203–205). Doğrudan göçmenlere yönelik bu pazarlar, kimi zaman göç alan ülkedeki toplumsal düzenlemeler açısından zorlaştırıcı ve tepki toplayan davranışların sebebi de olmaktadır.

3.2. Modernliğe İhtiyaç Duymayan Kapitalizm

Lübeck’in belirttiği, yukarıda da değinilen, sosyal koruma modellerinin yön değiştirmesi üzerine çok sayıda tartışma yürütülmüştür. Bu tartışmaların bir çoğu sosyal refah rejimlerinin ekonomik tabanı olan “*Fordist mutabakat*”³a dayanarak, söz konusu dönüşümü ideolojik tercihler etrafında anlamaya çalışmaktadır. Burada benzer bir dayanak noktasına sahip olan *Wood*’un çizdiği çerçeveden hareketle bir analiz yapılmaya çalışılacaktır. Bu analiz izlenerek sosyal refah uygulamalarının kapsayıcı doğasında meydana gelen değişimler ve göçmenlere yönelik uygulamaların uyumlaştırıcı etkisini kaybetmesi “*kapitalizmin modernliğe ihtiyaç duymamasının*” bir neticesi olduğu iddia edilecektir. *Wood*’a göre, aynı eğilimlerin sonucu olarak görülen modernlik ve kapitalizm arasında bir ayırım yapılması gerekmektedir.

³ Sosyal refah rejimlerinin tüm dünyada itibar bulduğu savaş sonrası dönem çok sayıda analize tarafından Fordist üretim sistemlerinin özgün bir sonucu olarak değerlendirilir. Buna göre, “*refah devleti standart ürün fikrine temel hizmet olarak demokratik bir yorum kazandırmıştır*”. Söz konusu yapı üretim–tüketim, yarı vasıflı işçi, toplu pazarlık, yönlendirilen bir ulusal piyasa ve merkezileşmiş örgütlenme örgüsüne dayanmaktadır. Sistemin ekonomik çerçevesini ise Keynesyen eğilimler çizmekteydi. Üreticiler için gerekli piyasada istikrar beklentisi Keynesyen politikaların savunduğu gibi hükümetlerin inisiyatif tarafından belirlenmekteydi. Bu inisiyatif karşılığında sosyal tarafların müzakere güçlerine geniş bir toplumsal alan açılmaktaydı. Ayrıntılar için bkz. Murray (1995)

Wood için modernlik projesi büyük oranda Aydınlanma fikrine dayanır ve bu fikir akılcılık, tekno–merkezcilik, bilginin ve üretimin standardizasyonu, doğrusal gelişme inancına ve büyük oranda “*evrensellik*”e dayanmaktadır. Bu özellikler kapitalizmin yayılmasında büyük öneme sahip olsa da, kapitalizm bu niteliklerden çok pür iktisadi yönelime, özel mülkiyete ve kar arayışına ait bir fikir olarak ele alınmalıdır (*Wood*, 1997; 544–549).

Başlangıçta da değinildiği gibi sosyal refah uygulamaları temelde piyasa üzerinden, ancak genel bağlamıyla modern toplumsal düzenine uyum sağlayacak aktörlerin, bu uyum kapasitelerini sürdürmelerini ve devam etmelerini sağlayacak sosyal etkileşim düzeyinin yaratılmasına odaklanmaktadır. Ancak bu uyumun piyasa üzerinden tanımlanması (örneğin emek piyasasının talep ettiği işgücü yeterliliklerine sahip olmak), *özgün bir koşulun sonucu* olarak değerlendirilmelidir. Kapitalizme ilişkin argümanların önemli bir kısmı, piyasa koşullarının işleyişi ile gündelik hayatın işleyişi arasındaki bağlantıların artmasına odaklanmaktadır. Bu bakımdan kapitalizm, başından itibaren kendine özgü normatif düzenlerin kurulması üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu açıdan geçimlik ücret politikalarından başlayan örneklerin temel amacı sermayedarlar dışındaki kitlelerin de piyasa aktörü haline gelmelerini sağlamaktır.

Sosyal koruma modellerinin tarihsel koşullarına değinen *Bauman*, bu uygulamaların kapitalizmin insanları içsel çalışma koşulları ve dolayısıyla piyasa üzerinden algılayan ilk dönem düşüncesindeki bir tür kırılmayla ilgili olduğunu öne sürmektedir. Buna göre sosyal refah modellerinin kuruluş aşaması, insanların mutlak suretle çalışabilmesi, dolayısıyla piyasa ilişkileri çerçevesinde tanımlanabilmesi için “*çalışılabilirlik*” kapasitesinin geliştirilmesine dayanır. Bu çerçeve de oluşturulduktan sonra asıl sorun gerek duyulduğunda bu kapasitenin korunması ve tekrar kullanılabilmesidir. Özellikle Batı dünyasında savaş sonrası kurumsallaşan sosyal refah uygulamaları bu ikinci amacın bir sonucu olmalıdır (*Bauman*, 1999; 66–70).

Bauman ayrıca bu tür uygulamaların kapitalizmin kurumsallaşma eğilimleri ile aynı çizgide olduğunu iddia etmektedir. Buna göre

normatif düzenlemeler bu toplumun olmazsa olmaz bir özelliği olmaktadır (Bauman, 2000; 59). Sosyal refah modelleri de bir bakıma kapitalizmin ulaşmış olduğu bir birikim modellerinin sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu temellerin aile, cinsiyet düzeni ve ahlaki kodlarla desteklenmiş olduğuna dair çok sayıda zihinsel bağlantı kolaylıkla kurulabilir. Bu bakımdan sosyal refah rejimleri, Fordist üretim tarzının kitle üretiminin yarattığı “yeni insan” nın toplumsal etkileşim düzeyindeki konumunun sağlamlaşmasına yardımcı olmuştur. Bu “yeni insan” ahlaki bakımdan dürüstlüğe, iyi aile hayatına ve rasyonel bir tüketici kalıbını uygulayacak kapasiteye sahip olması gerekmektedir (Bauman, 1999; 29-34). Dolayısıyla özellikle savaş sonrası dönemde Fordist-Keynesyen sistem, modernliğin evrensel sosyal ilişkiler biçimini destekleyici ve harekete geçirici bir işlev görmüştür. Bunun en önemli kanıtlarından birisi Ford’un başlangıçta çoğu göçmen olan işçilerin davranışsal ve sosyal ilişkilerdeki olgunluklarını geliştirmek amacıyla çok sayıda sosyal yardım uzmanını görevlendirmiş olmasıdır (Gorz, 1995; 50-54).

Ancak bu model-veya uyumlaşma-1970’lerdeki Dünya ekonomisinin dönüşümünden olumsuz etkilenmiştir. Bu gelişmenin nedenlerine ilişkin farklı görüşler mevcuttur ve çoğu Fordist-Keynesyen mutabakatın işlevsel koşullarının dağılmasına odaklanmaktadır. Daha sonraki dönemde ortaya çıkan iktisadi koşullar ve ideolojik anlayışlar dizisi de farklı isimlerle kavranabilmektedir. Bunlardan birisinde Sennet iktisadi modelin çağdaş koşullarını “yeni kapitalizm” olarak tanımlar. Kapitalizmin 1970 sonrası koşulları biçimsel bir kopuş olarak görülmelidir. Büyük ölçekli bürokrasiler, hükümetlerin hiyerarşik belirleyiciliği ve ekonomik kalkınma ile tanımlanan bir dönemden; esnek ve güvensiz kurumlara, sosyal korumaların kırılması ve zamandan yüksek oranda bağımsızlık kazanılmasıyla tanımlanabilecek bir yapısal dönüşüm yaşanmaktadır (Sennet, 1997; 162-163). Yeni kapitalizmin önemli koşullarından bir tanesi ise kapitalizme içkin olduğu çoğunlukla iddia edilen, ama Wood’un karşı çıktığı, normatif düzen ve kurumsallaşma hedefinden uzaklaşmasına dayanmaktadır. Bu hedefin yerine kapitalizmin yeni biçimi farklılaşmalar üzerinden anlamlı

olan bir yapıyı işaret etmektedir. Üretimin nihai amacından, tüketime ve toplumsal ilişkilerin kabul gören ahlaki kodlarına uzanan “farklılaştırma” amacının, sosyal refah uygulamalarına yansımaları da benzer özellikler göstermektedir (Walby, 2000; 815).

Kapitalizmin bu yeni döneminde, “toplumsal uyum” hedefi fazlasıyla geçersiz gözükmektedir. Sennet, bu dönemin temel özelliği olarak yeni iş organizasyonlarının bir tür uzlaşmadan çok, farklılıkların keskinleştirilmesi üzerinden kurulmakta olduğunu iddia etmektedir (Sennet, 1997; 165). Sadece bu nedene bağlanamasa bile göçmenlerin bağlı olduğu “etnik-getto ekonomileri”nin temsil ettiği parçalı emek piyasaları önemli ölçüde evrenselliğin norm düzeninin klasik fonksiyonlarını geçersizleştirmeye başlamıştır. Dolayısıyla kapitalizmin Harvey’in tabiriyle “esnek birikim modelleri” uyumun yaratacağı imkanlardan çok farklılaşmanın yaratacağı fırsatlara odaklanmaktadır (Harvey, 2006; 208-211). Örneğin Batı iş dünyasında “taşeronlaşma” büyük şehirlerdeki azınlıkların kendi içinde kurduğu a-tipik örgütlenme biçimlerini arttırmıştır. Bu gruplar, büyük şehirlerde ayakta kalabilmek için ortalamanın çok altındaki koşullarda istihdam edilmektedirler. Yukarıda da bahsedilen bu biçimler, üretimin “etnik bölümlenmesi”ne dayalı yeni bir tür emek piyasası yaratmıştır.

Bu durumun ikinci koşulu “kültürel piyasaların” harekete geçmesidir. Bu piyasaların ana özelliği geleneksel kültüre ait görülen ve çoğunlukla bu kültürün üyeleri tarafından gerçekleştirilen tüketime, küresel piyasa koşullarından yararlanılarak kolaylıkla ulaşılabilir olmasına dayanmaktadır. Bu sayede göçmenler göç ettikleri ülkede;

1. Emek piyasalarının yeni bölümlenmesi sebebiyle,
2. Kendi kültürel öğelerini küresel piyasalar kanalıyla uyuma gerek duymadan ulaşarak, yaşadıkları toplumla hiçbir şekilde evrenselleştirici ilişkilere dahil olmadan yaşama şansı bulmaktadırlar.

Ayrıca bu tür işlerin büyük bir bölümü “aile içi emek” biçiminde örgütlendiği için de modernliğin gelenek kırıcı doğasından bir hayli uzaklaşmış olmaktadır. Bu nedenle göçmenlerin toplumsal

ilişkilerdeki marjinal konumları, çözülmesi gereken bir toplumsal sorun olarak değil, aksine “yeni kapitalizm” için desteklenen bir konum haline gelmiştir.

SONUÇ

Günümüzde sosyal politikanın önemli bir kriz yaşadığı tartışılmaz bir olgu olarak görülmektedir. Ancak bu krizin sadece sosyal politikayla ilgili olmadığını da altının çizilmesi gerekmektedir. Bu çok katmanlı dönüşümün altında yatan sebepler, kapitalizmin çok yüzlü yapısında meydana gelen farklılaşmanın nitelikleri göz önüne alınarak analiz edilebilir. Elbette kapitalizmin yaşadığı dönüşümün ne türden yenilikler içerdiği de ayrı bir tartışma konusudur. Kapitalizm üzerine yapılan analizlerin bir kısmı özellikle Marx çizgisinde yapılan yorumlar, birikim modelleri ve üretim sistemlerinde yaşanan döngüsel bir niteliğe sahip krizlere ve dönüşümlere dikkat çekerek “yeni kapitalizm” kavramının dikkatli kullanılmasını telkin etmektedirler⁴. Bu uyarıyı da dikkate alarak, “yeni kapitalizm”⁵in koşullarının sosyal politikanın da temelini oluşturan “uyum” imkanlarının dışında bir amaca sahip olduğunun akılda tutulması gerekmektedir.

Özellikle savaş sonrası dönemde tüm dünyada, sosyal politika önlemlerinin gelişmesinin yanı sıra, uluslararası işçi göçünün de hacmi artmıştır. Bu dönemde, elbette büyük problemleri de içinde barındırarak, bu grupların toplumsal uyumları konusunda sosyal politika önemli bir araç olarak görülmüştür. Yani kendi içindeki dönemleştirmeleri kabul etmekle birlikte uluslararası göç ile sosyal politika arasındaki ilişki her zaman gündem oluşturmaktadır. Bu ilk dönemde göç nedenleri farklı olmakla birlikte çok sayıda Batı ülkesi, göçmenlere yönelik kapsayıcı sosyal önlemler alma gereğini duymuşlardır. Belki de bu etkenin cezbedici niteliği ve küreselleşme gibi çok karmaşık faktörlerin etkisiyle günümüzde göçmenlere ilişkin benzer

⁴ Ayrıntılar için bkz. O’Connor (1995)

⁵ Burada “Yeni Kapitalizm” Sennet’in yukarıda belirttiği anlamda kullanılmaktadır (Sennet, 1997).

iyimser çerçeveden bahsetmek çok mümkün değildir. Ancak burada asıl önemli sorun, bütçe gibi teknik kısıtların yanında, bilindik sosyal politika önlemlerinin uyum yolunda işlevlerini yitirmesidir. Örneğin bugün çok sayıdaki Batı ülkesinde çok kuşaklı göçmen aileleri, önemli ölçüde sosyal yardım almalarına rağmen, halen marjinal toplumsal konumlarında kalmaya devam etmektedirler. Bunun sonucunda ortaya çıkan problemler, sosyal refah uygulamalarının çözemediği sorunlar olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Bu türden bir yetersizlik hissini arttıran bir başka gelişme, sorunun artık toplumsal uyumla ilgili değil; kimlik sorununa ilişkin olduğu yolundaki görüşlerin artmasıdır. Bu görüşlerden etkilenen politikalar (şimdilik en azından politik programlar) kimliklerin özgünlüklerinin korunmasına yönelik politikaları ön plana çıkarmaktadırlar. Fakat bu politikaların göz ardı ettiği nokta, sosyal etkileşim düzeyindeki ortak alanların dışlanması aynı zamanda beraber yaşamayı imkansızlaştıracağıdır. Yani modern evrensel sosyal etkileşim düzeyini dikkate alan uygulamalar (*sosyal politikalar bunun önemli parçalarından bir tanesidir*) olmadan, bir arada yaşama imkanlarının da mümkün olamayacağına akılda tutulması gerekmektedir. Elbette bu çağdaş kimlik yorumlarının bir diyalog olasılığı yaratacağı söylenebilir, ancak hiçbir diyalog ortamı içinde eşitsizlik gibi sorunları barındırmayı göz ardı etmemelidir. Ayrıca insanlar benzer toplumsal ilkelerden hareket etmiyorlarsa, aynı kodlar üzerinden diyalog kurmaları mümkün görülmemelidir. Dolayısıyla farklılıklar günümüz kapitalizminin işlevselleştirdiği bir amaç olarak, toplumsal uyum olmadan da yaşanabileceği sanısını yayabilir. Ancak yaşanan deneyimler, ortak yaşam alanlarına sahip olmayan kitlelerin farklılaşma eğilimlerinin artmasının önemli sorunlara yol açtığı konusunda çarpıcı örnekler oluşturmaktadırlar. Bu nedenle günümüz sosyal politika anlayışının kriz tartışması yanında “evrensel sosyal etkileşim düzeyi” yönünde yeni bir gündem oluşturması önemli bir gereklilik olarak görülmelidir.

KAYNAKÇA

- Banting, Keith & Kymlicka, W. (2006), “Multiculturalism and the Welfare State: Setting the Context”, **Multiculturalism and the Welfare State: Recognition and Redistribution in Contemporary Democracies** (ed. K. Banting & W. Kymlicka), Oxford: Oxford University Press.
- Bauer, Thomas & Zimmerman, K. F. (1999) “Occupational Mobility of Ethnic Migrants”, *IZA Discussion Paper*, No: 58.
- Bauman, Zygmunt (1999), **Çalışma, Tüketici ve Yeni Yoksullar** (çev. . Öktem), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Bauman, Zygmunt (2000), **Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları** (çev. İ. Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2003), **Modernlik ve Müphemlik** (Çev. İ. Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Blau, Peter M. (1962), “Operationalizing a Conceptual Scheme: The Universalism-Particularism Variable Pattern”, *American Sociological Review*, vol: 27, no: 2.
- Borjas, George J. & Trejo, S. J. (1991), “Immigrant Participation in Welfare System”, *Industrial and Labor Relations Review*, vol: 44, no: 2.
- Burke, Jason (2005), “France and the Muslim Myth”, *The Observer*, November 13.
- Carter, John (1998), “Studying Social Policy after Modernity”, **Postmodernity and the Fragmentation of Welfare** (edit. J. Carter), Florence, KY: Routledge.
- Castells, Manuel (1997), **The Power of Identity**, Oxford: Blackwell Pub.
- Castles, Stephen & Davidson, Alasdair (2000), **Citizenship and Migration: Globalization and Politics of Belonging**, Hampshire: MacMillan Press.
- Chambers, Iain (2005), **Göç, Kültür, Kimlik** (Çev. İ. Türkmen ve M. Beşikçi), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çiğdem, Ahmet (1997), **Bir İmkan olarak Modernite**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Elvin, Mark (1986), “A Working Definition of “Modernity””, *Past and Present*, No. 113.
- Erder, Sema (2006), **Refah Toplumunda Getto**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Fornas, Johan (1995), **Cultural Theory and Late Modernity**, London: Sage Pub.
- Foucault, Michael (2000) **Psikoloji ve Ruhsal Hastalık** (Çev. M. Hesapçioğlu), İstanbul: Birey Yayıncılık.

- Franck, Thomas M. (1999), **The Empowered Self**, Oxford: Oxford University Press: 1999.
- Friedman, Lawrence M. (2002), **Yatay Toplum** (Çev. A. Fethi), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Giddens, Anthony (1999), **Toplumun Kuruluşu** (Çev. H. Özel), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Giddens, Anthony (2000), **Sosyoloji** (Çev. H. Özel, C. Güzel), Ankara: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, Anthony (2004), **Modernliğin Sonuçları** (Çev. E. Kuşdil), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gleason, Phillip (1964), “The Melting Pot: Fusion or Confusion?”, *American Quarterly*, vol: 16, no: 1.
- Gorz, Andre (1995), **İktisadi Aklın Eleştirisi** (çev. I. Ergüden), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Green, Nancy L. (1999), “Le Melting Pot: Made in America, Produced in France”, *Journal of American History*, vol: 86, no: 3.
- Güven, Sami (1996), **Uluslararası İşçi Göçünün Sosyal Politika Sorunları**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- Harvey, David (2006), **Postmodernliğin Durumu** (çev. S. Savran), İstanbul: Metis Yayınları.
- Hirschman, Charles, (1983), “American Melting Pot: Reconsidered”, *Annual Review of Sociology*, vol: 9.
- İçduygu, Ahmet (1996), “Citizenship at the Crossroads: Immigration and the National State”, *Globalization: Theory & Practice* (edit. E. Kofman & G. Young), London: Pinter Pub.
- Jameson, Fredric (2005), **Kültürel Dönemeç** (Çev. K. İnal), Ankara: Dost Yayınları.
- Jones, Frank E. (1956), “A Sociological Perspective on Immigrant Adjustment”, *Social Forces*, Vol: 35, No: 1.
- Joppke, C. (1999), “How Immigration is Changing Citizenship: A Comparative View”, *Ethnic and Racial Studies*, Vol: 22, No: 4.
- Lübeck, Paul (2004), “İslami Ağların Meydan Okuması ve Vatandaşlık Talepleri: Avrupa'nın Küreselleşmeye Sancılı Uyumu”, **Müslüman Avrupa ya da Avro-İslam** (edit. M. Alsayyad & M. Castells), (çev. Z. Savan), İstanbul: Everest Yayınları.
- Kostakopoulou, Dora (2004), “Irregular Migration and Migration Theory: Making State Authorisation Less Relevant”, **Irregular Migration and Human Rights:**

- Theoretical, European and International Perspective (edit.B. Bogusz & et.al.)**, Leiden: Martinus Nijhoff Pub.
- Marshall, T.H. (2006), **Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar (çev. A. Kaya)**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Martin, Phillip L. (2002), “Germany: Managing Migration in the 21st Century”, *Working Paper, Institute of European Studies*, University of California–Berkeley.
- Manning, Phillip (1992), **Erving Goffman and Modern Sociology**, California: Stanford University Pres.
- Morris, Lydia (1997), “Globalization, Migration and National State: The Path the Post-Industrial Europe?”, *British Journal of Sociology*, Vol: 48, No: 2.
- Murray, Robin (1995), “Fordizm ve Post-Fordizm”, **Yeni Zamanlar: 1990’larda Politikanın Değişen Çehresi (Der. S. Hall & M. Jacques)**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Nabudere, Dani W. (1997), “Beyond Modernization and Development, or Why the Poor Reject Development”, *Geografiska Annaler*, vol: 79, no: 4.
- O’Brien, Martin & Penna, Sue (1998), **Theorising Welfare: Enlightenment and Modern Society**, London: Sage Pub.
- O’Connor, James (1995), **Birikim Bunalımı: Yeni Bireycilik, Sınıf Mücadelesi ve Çağdaş Kapitalizm (çev. A. Çakıroğlu)**, İstanbul: Belge Yayınları.
- Pia Orrenius(2004), “Immigrant Assimilation: Is The U.S. Still a Melting Pot?”, *Southwest Economy*, no: 3.
- Park, Robert E.(1929) “Human Migration and Marginal Man”, *American Journal of Sociology*, vol: 33, no: 6.
- Razin, Assaf & Sadka, E. (2000), “Unskilled Migration: A Burden or a Boon for Welfare State”, *Scandinavian Journal of Economics*, Vol: 102, No: 3.
- Ryner, Magnus (2001), “European Welfare State, Transformation and Migration”, **Immigration and Welfare: Challenging the Borders of Welfare State (edit.M. Bommes & A.Geddes)**, London: Routledge.
- Sarıbay, Ali Yaşar (2004),**Modernitenin İronisi Olarak Globalleşme**, İstanbul: Everest Yayınları.
- Sennet, Richard (1996), **Kamusal İnsanın Çöküşü (Çev. S. Durak, A. Yılmaz)**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennet, Richard (1997), “The New Capitalism”, *Social Research*, Vol: 64, No: 2.

- Tibi, Besim (2004), “Avrupa’daki Müslüman Göçmenler: Avro-İslam ile Gettolaşma Arasında”, **Müslüman Avrupa ya da Avro-İslam (edit. M. Alsayyad & M. Castells)**, (çev. Z. Savan), İstanbul: Everest Yayınları.
- Urry, John (2004), “The System of Automobility”, *Theory and Society*, vol: 21, no: 4–5.
- Van Ziegert, Sylvia (2006), **Global Spaces of Chinese Culture: Diasporic Chinese Communities in United States and Germany**, New York: Routledge.
- Vardys, V. Stanley (1965), “Soviet Policy since the XXII Party Congress”, *Russian Review*, vol: 24, no: 4.
- Wacquant, J.D. (1996), “The Rise of Advanced Marginality: Notes on It’s Nature and Implications”, *Acta Sociologica*, Vol: 39, No: 2.
- Wagner, Peter (1996), **Modernliğin Sosyolojisi (Çev. M. Küçük)**, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Walby, Sylvia (2000), “Analyzing Inequality in the Twenty-First Century: Globalization and Modernity Restructure Inequality”, *Contemporary Sociology*, Vol: 29, No: 6.
- Wimmer, Andreas & Schiller, N. G. (2002), “Methodological Nationalism and Beyond: Nation State Building, Migration and the Social Sciences”, *Global Networks*, vol: 2, no:4.
- Wood, E. Meiksins (1997), “Modernity, Postmodernity or Capitalism?”, *Review of International Political Economy*, Vol: 4, No: 3.
- Zangwill, Israel (1908), **Melting Pot: A Drama in Four Acts**, <http://beatl.barnard.columbia.edu/wsharpe/citylit/Melting1.htm>, erişim tarihi: 22.04.2006.